

Arvet efter Genghis Khan

"A healthy human being is always religious".

"The Russian ceased to be himself: But he did not become a European, he simply became a freak."

"... and European civilization reveals Europeans to be an instrument serving the imperialism of European culture, mistakenly understood by them as the culture of "mankind."

"The future Russia-Eurasia must consciously repudiate the spirit of European civilization and build its own state system and culture upon completely different, non-European foundations."

...the future Russia, the conscious custodian of Genghis Khan 's legacy ..."

Se där fem lösryckta citat ur Nikolai Sergevich Trubetzkoy's essä *The legacy of Genghis Khan*, med undertiteln *A Perspective on Russian History Not from the West but from the East*. Originalet på ryska trycktes 1925, vilket givetvis är viktigt att notera. Citaten ger, tycker jag, essensen i essän. Den förenar i sig en sorgebeskrivning av ett förskingrat arv och en värld, som dock skall återuppstå, baserad på hågkomster av arvet och på en äkta religiös känsla, och ett våldsamt angrepp på europeisk civilisation och europeiskt upplysningstänkande, vad vi idag väl skulle kalla det "moderna projektet".

Det arv som förskingrats är alltså arvet efter det mongoliska imperium, som skapades i början av tolvhundratalet av Genghis Khan. Imperiets kärna, som Trubetzkoy identifierar med det euroasiatiska fastlandet, utan kontakt med hav och kuster, var en naturlig uppkomst ur geografiska och antropologiska förutsättningar. Trubetzkoy polemiserar inledningsvis med en uppfattning, som härleder den ryska statens uppkomst från det s k Kiev-Rus-riket. Detta är en omöjlighet, menar Trubetzkoy, då detta "rike", ett av flera liknande i inbördes konflikter och strider med varandra, endast hade utsträckning och (knapp) kontroll över de floddalar, som sträcker sig i nord-sydlig riktning. Mot dessa flodområden ställer Trubetzkoy en väst-öst axel med fyra parallella områden, från söder till norr, bergen, stäppen, skogarna och tundran. I äldre tider var stäppen den enda zon där man hade möjlighet att förflytta sig över större områden. I detta rutnät av floder och zoner hade den som behärskade stäppen en naturlig geografisk fördel, i och med att man kunde röra sig över stora områden.

Stäppnomaderna utsatte floddalarnas invånare för ständiga attacker och kunde lätt bryta kommunikationerna längs floderna [1]. När väl de olika nomadstammarna underkuvats av ledaren för en av dem, Genghis-Khan, låg hela det euroasiatiska fastlandet öppet för erövring. Därvid fullföljde han "the historical task set by the nature of Eurasia" (Trubetzkoy s.166). Men Genghis-Khan nöjde sig inte med detta utan gick också utanför dessa "naturliga" områden till stor skada för framför allt övriga Asien (Kina, Persien som inte behövde detta "enande" utan redan hade sina nationella, politiska och kulturella traditioner) liksom också för delar av Europa under hans efterföljare, vilka nådde fram till Wien. Dessa områden föll också bort först. Men enande av "kärnan", den euroasiatiska kontinenten, ett område geografiskt, etnografiskt och ekonomiskt integrerat, var en sund och historiskt oundviklig gärning.

Att uppfylla denna historiska mission krävde givetvis sin man. Trubetzkoy är full av beundran för Genghis-Khan [2]. Inte bara för hans krigiska erövringsbedrifter utan också och kanske mest för hans administrativa geni. Hans ledarskap (som vi skulle säga i idag) var grundat på ett "harmoniskt" system av idéer och principer som inte formulerades i abstrakta begrepp utan tillämpades konsekvent i praktiken. Framför allt byggde de på en viss uppfattning om och bedömning av människors psykiska konstitution. Lojalitet, hängivenhet, hederskänsla och fasthet premierades medan feghet, förräderi och girighet bestraffades inte bara i de egna leden utan även hos fienden. Genghis-Khan uppskattade och anlidade människor som hade

förmågan att lyfta sig över de jordiska omedelbara behoven och på samma gång underordna sig viljan hos en överordnad utan diskussion [3]. Dessa människor fann han givetvis bland sina nomader, som han ansåg överlägsna bofasta, nästan a priori. Men där han fann dessa egenskaper hos någon av ett annat folk, även hos fienden, premierades de och upphöjdes i rang. Följaktligen kunde vem som helst, utan sidoblickar på ursprung, befordras.

En annan viktig beståndsdel i denna psykiska konstitution var känslan för religion. Detta i bemärkelsen att psykologiskt erkänna behovet av ett högre väsen — vilket också var ett tecken på erkännandet av en hierarkisk princip för tillvaron, även den jordiska, se ovan — snarare än behovet av en troslära. Följaktligen var "religionsfriheten" naturlig i det mongoliska imperiet — Ghengis Khan var själv, liksom många av sina nomader, shamanist.

För att summera, Trubetzkoy menar att den (framgångsrika, min anm.) statsideologin grundades inte på en styrande klass, en nation, en officiell religion utan på människor av en viss psykologisk typ (Trubetzkoy s.174).

Det mongoliska imperiet expanderade och nådde sin största utsträckning några årtionden efter Genghis-Khans död 1227. Men processen mot sönderfall var oundviklig. 1368 återvänder mongolerna till stäppen [4]. Det var en komplex process, som Trubetzkoy redogör för i viss detalj, men som vi måste hoppa över här. Vad som är viktigt att notera i Trubetzkoy's resonemang är att Ryssland, efter att ha varit en provins i den mongoliska statsbildningen, inte "befriade" sig från ett ok, som många ryssar onekligen upplevde det med både heroiska (asketisk och sakral heroism, enligt Trubetzkoy) och demoraliserande effekter, utan i en bryggningsprocess, som även inbegrep finansiella och teknologiska aspekter, övertog andan och det grandiosa, geografiskt och "historiskt-nödvändiga" tänkandet liksom den religiösa känslan från Genghis-Khan och omsatte allt detta i den nya ryska statsbildningen under moskovitisk ledning och Ivan IV (den förskräcklige), och som Trubetzkoy uttrycker det, ersatte den mongoliske khanen med en rysk-ortodox tsar. Arvet fanns kvar, framför allt det spirituella, och den ryska statsbildningen var den enda legitime arvtagaren, även om den geografiska utsträckningen begränsades till den tidigare naturliga euroasiatiska kärnan.

Trubetzkoy beskriver i nästan idylliska ordalag den anda som rådde. I arvet fanns ett ideologiskt innehåll, baserat på en livsstil med en psykologisk orientering — den tidigare nämnda hos de bästa nomaderna i mongolväldet och den ortodoxa i den moskovitiska. Båda kännetecknades av ett universellt underordnande under en högsta, transcendent makt vars instrument på jorden kunde indelas hierarkiskt, med klanen, tsaren som det högst stående. Den ryska statsbildningen hade dessutom inslag som gjorde den mer stabil än den mongoliska. Det förelåg dels en identitet mellan stat och religion (rysk-ortodox mot mongolisk-eklektisk), dels en begränsning i territorium, som var lätt att kontrollera samt en enhetlig, självförsörjande euroasiatisk kultur.

Sedan förskingrades arvet gradvis och med språng. Utom i territoriellt avseende. Det är en process, som väcker Trubetzkoy's oförblommerade avsky. Skurken i sammanhanget är den europeiska civilisationen. Ännu värre skurk är den som bjöd in den, Peter I (den store).

Den ryska statsbildningen hade nämligen ett problem, som mongolerna inte upplevt, hotet från Väst. Det kom från polacker, svenskar och andra. Som ofta inför ett hot måste man tillägna sig det bästa från konkurrentens arsenal och bemöta motståndaren med hans egna knep. I Rysslands fall teknologi och militärt och administrativt kunnand, det hjälpte inte att be. De moskovitiska tsarerna var medvetna om dilemmat och avstod från att lära sig från väst. Peter däremot slog in på värsta tänkbara väg, enligt Trubetzkoy, genom att låna in västerländsk teknologi och köpa sig extern makt. Och fick betala ränta genom Rysslands totala förslavande under västerländsk kultur och civilisation. Vad allt anklagar inte Trubetzkoy den stackars Peter

för? Peter förstörde patriarkatet, fick överklassen att överge ett rättfärdigt religiöst liv och bli sekulariserade och kosmopolitiska, tog ner tsarämbetet på jorden, sammanlevde ogift (dessutom med ett utländskt fruntimmer) och tog hand om utomäktenskapliga barn, han fick också kvinnorna att sluta knäppa ända upp i halsen med mera skamlösheter. Medges att Peter var patriot och att hans politik var dikterad av omsorg om Ryssland men han brydde sig inte om "the genuine, historical Russia, because he had a passionate dream of creating from Russian material a great European power that would resemble other European countries in every way, but surpass them in territorial size and military might".

Sålunda angav Peter tonen för Rysslands hela följande historia. Ryssen förvandlas till en "freak", vare sig europé eller ryss. Trubetzkoy uppehåller sig en passant vid följderna av den ryska revolutionen, ser möjligheter till också en den ryska själens och identitetens "revival" men bottnar till sist i att dess skapelse, kommunismen, egentligen bara innebär *more of the same*, europeiska idéer och experiment på det ryska folkets bekostnad, dömda att misslyckas.

Den ryska själen är sjuk, och än värre, snart är hela världen sjuk, eftersom smittan kommer från den europeiska kulturen och civilisationen. Efter att ha ställt diagnosen, vad har Trubetzkoy för mediciner i fickan, vilken kur ordinerar han? Ja, som citaten inledningsvis visar anser Trubetzkoy att en frisk människa är religiös. Räddningen ligger alltså i religionen, inte nödvändigtvis i en specifik religion, inte i just den ortodoxa kristendomen (även om man kan tro Trubetzkoy om att ha vissa preferenser), inte i Islam, utan i den psykiskt-konstitutionella religiösa känsla som Genghis-Khan byggde sitt imperium på. På detta arv måste ett framtida Russia-Eurasia bygga sin statsbildning och därvid ta avstånd från det sekulära, upplysta, moderna europeiska tänkandet.

Jag har, som inbiten europé, i senare delen av essän svårt för Trubetzkoy's resonemang, eftersom det går stick i stäv med detta tänkande, dvs. förefaller utifrån detta ovetenskapligt, irrationellt etc. Ytterst reaktionärt. Men underrubriken anger explicit att essän utgår från ett östperspektiv — kritiken utifrån ett västperspektiv blir alltså ologisk. Trots allt finner jag essän tänkvärd, på samma gång både otidsenlig och aktuell (med tanke på världens nuvarande [2002] tillstånd).

Notiser

[1] Man skulle här kunna se en parallell till en mycket tidigare utveckling i historien, nämligen i Mesopotamien, där flodfolken, sumererna,, kring Eufrat och Tigris, småningom utkonkurrerades av ökennomaderna, de semitiska akkaderna, som bildade de assyrisk-babyloniska imperierna, min anm.

[2] Jag tycker man får en något skev kronologisk historiebild av Trubetzkoy. Större delen av erövringarna framför allt i väst skedde efter Genghis Khans fränfalle, min anm.

[3] Något som knappast kännetecknar en västerländskt tänkande människa idag, min anm.

[4] Enligt *Atlas över mänsklighetens historia*, Bonniers Förlag. I slutet av 1200-talet sönderfaller mongolriket i rivaliserande stater. På de ryska stäpperna går Gyllene Horden, ledda av Genghis-Khans äldste son Jochi, över till Islam.